

5. Беларуская міфалогія: Энцыклапед. слоўнік / С. Санько [і інш.]; пад рэд. С. Санько. – Мінск: Беларусь, 2004. – 592 с.
6. Левкиевская, Е.Е. Пространство / Е.Е. Левкиевская // Славянские древности: этнолингвистический словарь: в 5 т. / редкол.: Н.И. Толстой (отв. ред.) [и др.]. – М.: Междунар. отношения, 1995–2009. – Т. 4: П (Переправа через воду) – С (Сито) / Т.А. Агапкина [и др.]. – 2009. – С. 304–308.
7. Левкиевская, Е.Е. Гора / Е.Е. Левкиевская // Славянские древности: этнолингвистический словарь: в 5 т. / редкол.: Н.И. Толстой (отв. ред.) [и др.]. – М.: Междунар. отношения, 1995–2009. – Т. 1: А – Г / Т.А. Агапкина [и др.]. – 1995–2009. – С. 520–521.
8. Агапкина, Т.А. Лес / Т.А. Агапкина // Славянские древности: этнолингвистический словарь: в 5 т. / редкол.: Н.И. Толстой (отв. ред.) [и др.]. – М.: Международные отношения, 1995–2009. – Т. 3: К (Круг) – П (Перепелка) / Т.А. Агапкина [и др.]. – 2004. – С. 97–100.
9. Аліферчык, Т.М. Тапанімія Заходняга Палесся ў этналінгвістычным аспекце: дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01 / Т.М. Аліферчык; Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Ін-т мовы і літаратуры ім. Я. Коласа і Я. Купалы. – Мінск, 2010. – 179 с.
10. Виноградова, Л.Н. Река / Л.Н. Виноградова // Славянские древности: этнолингвистический словарь: в 5 т. / редкол.: Н.И. Толстой (отв. ред.) [и др.]. – М.: Междунар. отношения, 1995–2009. – Т. 4: П (Переправа через воду) – С (Сито) / Т.А. Агапкина [и др.]. – 2009. – С. 416–419.
11. Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. / В.И. Даль. – М.: Рус. яз., 1989–1991. – Т. 1: А – З. – 1989. – 699 с.
12. Лемцогова, В.П. Тапонімы распяваюць: навукова-папулярныя эцюды / В.П. Лемцогова. – Мінск: Літаратура і мастацтва, 2008. – 415 с.

SUMMARY

Understanding of culture as a sets of codes in which it is embodied, assumes consideration of process of creation of proper names as special type of coding of the historical and cultural information. One of the basic codes of the traditional culture is a landscape associated with human perception of surrounding geographical features and realized in the system of names of settlements.

This article discusses the features of landscape toponyms of the Belarusian Poozerye as representators of the code of culture. The analysis of factual material of research has allowed to establish, that landscape code of culture objectified in the oiconymy of the Belarusian Poozerye with the help of landscape oiconyms, which can be divided into five groups: 1) oiconyms, formed on the basis of general geographical terms; 2) oiconyms, formed on the basis of hydrographic terms; 3) oiconyms, formed on the basis of orographical terms; 4) oiconyms, formed on the basis of the geobotanical terms; 5) oiconyms, formed on the basis of the economic-geographical terms. Study of selected groups of oiconyms has shown that in oiconymy reflected the Belarusian traditional picture of the world in which elements of landscape code which structured space are field, river, lake, mountain, forest.

Поступила в редакцию 15.03.2012 г.

УДК 81'1

В.Ф. Епішава,

аспірант кафедры беларускага і рускага мовазнаўства БДПУ

ТЭАРЭТЫЧНАЕ АСЭНСАВАННЕ ПРАБЛЕМЫ СТЭРЭАТЫПА Ў ЛІНГВІСТЫЦЫ

Доўгі час, нягледзячы на тое, што даследчыкі падкрэслівалі цесную сувязь стэрэатыпа з мовай, лінгвісты не праўлялі цікавасці да разглядаемага паняцця. Гэта можна растлумачыць тым, што стэрэатыпы адносяцца да той з'явы, якую даволі складана апісаць у межах сістэмнага лінгвістычнага аналізу ці пры дапамозе тых метадаў, якімі звычайна аперыруе лінгвістычная навука. У выніку стэрэатып як аб'ект лінгвістычнага даследавання аформіўся ўсё ж адносна нядаўна. Аналіз лінгвістычнай літаратуры дае падставы сцвярджаць наступнае: на сённяшні дзень адсутнічае сістэмны падыход з боку лінгвістыкі да праблемы стэрэатыпа, мала назапашана па гэтай праблеме тэарэтычнага і практычнага матэрыялу, многія даследчыкі, не

ўлічваючы міждысцыплінарны характар дзенага паняцця, неадназначна яго інтэрпртуюць, пры гэтым не размяжоўваюць паняцце стэрэатып з блізкім на першы погляд паняццем канцэпт. Мэта нашага артыкула – ахарактарызаваць стэрэатып як міждысцыплінарнае паняцце, даць тэарэтычнае абгрунтаванне стэрэатыпа як лінгвістычнай з'явы, выявіць моўныя паказчыкі стэрэатыпізацыі, размежаваць паняцці стэрэатып і канцэпт, акрэсліць шляхі даследавання стэрэатыпа ў мовазнаўстве.

Тэрмін стэрэатып прыйшоў з мовы друкароў, дзе ён абазначаў копію першапачатковай тыпаграфскай формы для высокага друку. Упершыню паняцце стэрэатып у навуковы ўжытак увёў у 1922 г. амерыканскі сацыёлаг і

журналіст У. Ліпман. Даследчык разглядаў стэрэатып з пазіцыі сацыялогіі і псіхалогіі і разумей яго як «вобраз у галаве чалавека» пэўнай з'явы і адначасова меркаванне пра яе, засвоенае з навакольнага асяроддзя яшчэ да пазнання самога аб'екта. Ён указваў на двайную функцыю стэрэатыпа – псіхічную (эканомія намаганняў пры пазнанні свету) і грамадскую (прыстасаванне асобы да сацыяльнага асяроддзя).

Пазней у працах сацыёлагаў акцэнтавалася ўвага на факт сувязі стэрэатыпаў з паводзінамі людзей, пэўнай карцінай сацыяльнай рэчаіснасці. Даследчыкі прапанавалі сацыялагічную трактоўку стэрэатыпа як стэрэатыпа этнічнага (С. Навакоўскі, Я.Л. Каламінскі, А. Капішэўскі, А. Шафф і інш.), фактычна першыя паставілі пытанне аб спосабах моўнай рэалізацыі стэрэатыпаў (у гэтым плане паказальнай з'яўляецца праца нямецкай даследчыцы У. Квастхофф [1]).

Атрымаўшы сваё развіццё на базе сацыялогіі і сацыяльнай псіхалогіі, у далейшым стэрэатып стаў прадметам вывучэння філасофіі (Х. Патнэм, А. Шафф), тэорыі камунікацыі (К. Бартажынскі, Н.У. Уфімцава, І.І. Токарава), псіхалогіі (І.С. Кон, Г.С. Батыгін), этнаграфіі (Е. Быстрон, Б. Сукупава), культуралогіі (А.А. Карнілаў, В.У. Бялова), гісторыі (І.А. Марзалюк). Прадстаўнікі кожнай з навук вылучаюць у стэрэатыпе тыя яго ўласцівасці, якія яны заўважаюць з пазіцыі сваёй галіны даследавання, а таму выдзяляюцца сацыяльныя стэрэатыпы, стэрэатыпы ўяўлення, стэрэатыпы паводзін, этнакультурныя стэрэатыпы і г. д. Сацыяльныя стэрэатыпы праяўляюць сябе як стэрэатыпы дзейнасці і паводзін асобы [2–3]. У псіхалінгвістыцы стэрэатып разглядаецца як стэрэатып-уяўленне, які можа выступаць у дзвюх разнавіднасцях: як пэўны сцэнарый сітуацыі (стэрэатып паводзін) і як уласна ўяўленне. У першым выпадку стэрэатып выконвае прэскрыптыўную функцыю: ён вызначае паводзіны і дзеянні, якія неабходна ажыццяўляць. У другім выпадку стэрэатып выконвае прэдыкатыўную функцыю: ён вызначае тое, што неабходна чакаць у той ці іншай сітуацыі. Напрыклад, стэрэатып-уяўленне чаргі, паводле В.У. Красных, уключае *крык, злосць, агрэсію, грубасць*, г. зн. тое, што мы можам «чакаць» ад чаргі. Але гэта зусім не азначае, што, стоячы ў чарзе, мы самі павінны весці сябе такім чынам [4, с. 177–178]. Этнакультурныя стэрэатыпы – гэта абагульненае ўяўленне пра тыповыя рысы, якія характарызуюць пэўны народ (нямецкая акуратнасць, рускі «авось», кітайскія цырымоніі, французскі тэмперамент, запальчывасць італьянцаў, упартасць фінаў,

запаволенасць эстонцаў, польская галантнасць і інш.).

На сённяшні дзень стэрэатып як міждысцыплінарнае паняцце мае даволі разгалінаваную класіфікацыю. Вылучаюцца стэрэатыпы паводле 1) сферы прымянення (дынамічныя, ментальныя, сацыяльныя, культурныя, моўныя), 2) ступені распаўсюджвання (агульначалавечыя, нацыянальныя, субкультурныя, індывідуальныя), 3) формы выражэння (вербальныя і невербальныя), 4) характару суб'ектна-аб'ектных адносін (аўтастэрэатыпы і гетэрастэрэатыпы), 5) ступені актуальнасці (актуальныя і гістарычныя) [5, с. 20–29].

Шматпланавасць, міждысцыплінарнасць стэрэатыпа ў пэўнай ступені выклікае кантамінацыю паняццяў стэрэатып і канцэпт. Па сваёй прыродзе гэтыя паняцці неаднародныя, іх мэтазгодна размяжоўваць, каб пазбегнуць тэрміналагічнай неупарадкаванасці, «размытасці» аб'екта даследавання.

Канцэпт – «семантычнае ўтварэнне, якое пазначана лінгвакультурнай спецыфікай і тым ці іншым чынам характарызуе носьбітаў пэўнай этнакультуры. Канцэпт, адлюстроўваючы этнічны светапогляд, маркіруе этнічную моўную карціну свету і з'яўляецца цаглінкай для будаўніцтва «дома быцця» [6, с. 36]. Уступаючы ў сістэмныя адносіны падобнасці, адрознення і іерархіі з іншымі канцэптамі, канцэпты з'яўляюцца будаўнічымі блокамі канцэптуальнай сферы, якія садзейнічаюць апрацоўцы і размеркаванню інфармацыі па пэўных катэгорыях. Для канцэпта важным з'яўляецца асацыятыўнае поле, з якім ён непасрэдна звязаны. Уся асацыятыўна-вербальная сетка ўяўляе сабой не што іншае, як «стэрэатыпнае поле», якое рэпрэзентуе канцэптасферу нацыянальна-лінгвакультурнай супольнасці. Канцэпты, якія бытуюць у моўнай свядомасці, непарыўна звязаны з дадзеным полем, даследаванне якога дазваляе вывучаць рознага роду стэрэатыпы. Стэрэатып ствараецца на базе канцэпта, уключае ў сябе ўсе выдзеленыя ў структуры канцэпта кампаненты, але аб'ём ведаў культуралагічнага характару значна шырэйшы ў структуры стэрэатыпа. Больш таго, у стэрэатыпе максімальна стандартызаваны змест моўнага канцэпта: пэўнаму набору адпавядае стандартны набор моўных сродкаў. Акрамя адрознення па змесце, у стэрэатыпа і канцэпта існуюць і функцыянальныя асаблівасці. Канцэпт прадстаўляе статычныя веды, з'яўляецца звычайным вынікам адлюстравання фрагмента рэчаіснасці. Стэрэатып прадстаўляе найперш дзейнасна-арыентаваныя веды, ён з'яўляецца не проста ідэальным знакам аб'екта ці сітуацыі, а структурай, якая

ўтрымлівае калі не праграму дзейнасці, то нейкі імператыў [7, с. 17–18].

Пры размежаванні канцэпта і стэрэатыпа неабходна кіравацца наступным:

- 1) канцэпт – гэта ідэя, паняцце, стэрэатып – вобраз-уяўленне;
- 2) канцэпт – больш шырокае паняцце, праяўляецца ў свабодных асацыяцыях, стэрэатып – больш абмежаваны, бо ўяўляе сабой ментальны вобраз-уяўленне і яго вербальную абалонку, праяўляецца ў прадказальных асацыяцыях, збліжаецца з прэцэдэнтнымі феноменамі [4, с. 186–196];
- 3) канцэпт – паняцце больш абстрактнае, дазваляе выводзіць архетыпы, стэрэатып – па прычыне сваёй вобразнай прыроды больш канкрэтны;
- 4) канцэпт захоўваецца ў форме гештальтаў [8, с. 20–24], стэрэатыпы – у выглядзе фрэйм-структур, якія апісваюць «стандартныя стэрэатыпныя сітуацыі і могуць разглядацца як прадукты працэсаў канцэптуалізацыі» [9, с. 74]. Стэрэатып можна разглядаць як фрэйм, які існуе ў ментальна-лінгвальным комплексе прадстаўніка пэўнай этнакультуры і рэалізуецца ў камунікацыі ў форме сітуацыйнай мадэлі.

У пачатковы перыяд распрацоўкі лінгвістычнай тэорыі стэрэатыпа, які прыпадае на 80–90-я гг. XX ст., польскі лінгвіст Е. Бартмінскі [10, с. 134] прапанаваў звярнуць увагу найперш на наступныя пытанні:

1. Што такое стэрэатып з пункту погляду мовы?
2. У якой ступені стэрэатып належыць сферы моўнай кампетэнцыі (структурнай ці прагматычнай), а ў якой – сферы моўнай практыкі?
3. Як стэрэатып суадносіцца са сферай моўнага ўзусу і індывідуальным выкарыстаннем яго ў маўленчым акце, сацыяльна і культурна абумоўленым?
4. Як суадносіцца стэрэатып з планам зместу і планам выражэння мовы?
5. Як стэрэатып звязаны з такімі аспектамі значэння лексем, як сэнс і дэнатацыйнае значэнне?
6. Якія функцыі стэрэатыпа ў працэсе зносінаў людзей і шырэй – як ён увогуле звязаны з функцыямі маўлення і мовы?
7. У якіх разнавіднасцях і стылях мовы стэрэатыпы выступаюць асабліва часта? (гутарковая мова? мова журналістыкі? афіцыйная мова?); якія стылі іх не дапускаюць (навуковы стиль?) і чаму?
8. З якой групай лексікі стэрэатыпы перш за ўсё звязаны? (ці толькі з назвамі людзей у

шырокім сэнсе слова або таксама і з іншымі групамі слоў?)

9. Якія фармальныя прыкметы мае стэрэатып у тэкстах, г. зн. якім чынам ён можа быць ідэнтыфікаваны і апісаны?
10. Калі ж (у адпаведнасці з семантычнай канцэпцыяй стэрэатыпа) не ўсе яго кампаненты атрымліваюць фармальнае выражэнне, то якімі метадамі можна іх вывучаць і апісваць і чаму мы не можам без іх абысціся пры лінгвістычным апісанні мовы?

Многае з вышэйадзначанага з'явілася асновай для далейшага развіцця тэорыі стэрэатыпа як лінгвістычнай з'явы. Значны ўклад у распрацоўку гэтай тэорыі ўнеслі такія даследчыкі, як Ю.Д. Абрэсян, В.У. Красных, Ю.Я. Прохараў, В.А. Рыжкоў, Ю.А. Сарокін, С.М. Талстая, А.Л. Беразовіч, В.У. Бялова, І.М. Кабозева, В.А. Маслава, В.А. Чаркашына, І.І. Токарава, В.В. Патапава і інш.

Пры лінгвістычным даследаванні стэрэатыпаў часцей выкарыстоўваюцца два падыходы – фармальны і семантычны. Тэндэнцыя да фармалізацыі пры аналізе стэрэатыпа праяўляецца ў галіне фразеалогіі. Паводле гэтага падыходу стэрэатып разумеецца як устойлівае цэласнае выражэнне, якое лёгка ўзнаўляецца па памяці. Семантычная трактоўка стэрэатыпа адпавядае па змесце таму, што разумеецца пад гэтым тэрмінам у сацыялогіі і сацыяльнай псіхалогіі. Новым сталася тое, што пры аналізе стэрэатыпаў улічваліся не толькі асацыяцыі, якія адносяцца да абазначаемага словам прадмета, але і ўласна моўныя канатацыі. Тым самым сацыялагічнаму па сваім паходжанні паняццю стэрэатыпа быў нададзены моўны характар. Упершыню такі падыход пры даследаванні стэрэатыпаў абгрунтаваў амерыканскі філосаф мовы Х. Патнэм. Фактычна семантычны падыход пры разуменні стэрэатыпаў, які ўзнік у 70-я гг. XX ст., стаў увогуле пачаткам лінгвістычнага вывучэння стэрэатыпаў.

Стэрэатыпізацыя неаддзельна ад натуральнай мовы, яна засноўваецца на суб'ектыўнай катэгарызацыі з'яў, а таксама на канвенцыі (дамоўленасці, традыцыі) і паўтаральнасці (без гэтага ўзаемаразуменне было б немагчымым), не абмяжоўваецца людзьмі, этнічнымі, рэгіянальнымі, прафесійнымі групамі, а ахоплівае разнастайныя сацыяльныя сітуацыі, палажэнні, тыпы паводзін, прадукты чалавечай дзейнасці, элементы бліжэйшага акружэння чалавека, у тым ліку жывёл і раслін, аб'екты прыроды, – словам, усё тое, што звычайна чалавек пазнае і асвойвае для сваіх мэт, ствараючы сабе пэўную мадэль свету, якая выводзіцца з семантыкі слоў [10, с. 160].

Пры лінгвістычным вывучэнні стэрэатыпаў важна выявіць наступнае:

- 1) якія сферы жыцця таго ці іншага народа, асабістыя ўласцівасці людзей, іх інтэлектуальныя, псіхічныя, антрапалагічныя асаблівасці становяцца аб'ектам ацэнкі. Мажліва, рознага кшталту адрозненні з'яўляюцца тым, што вылучае пэўную нацыянальную культуру. Паўтаральнасць адмоўных ці станоўчых ацэнак, іх масавасць сярод прадстаўнікоў пэўнага этнасу і ўстойлівасць у часе – умовы фарміравання стэрэатыпаў. Аб'ектамі ацэнкі могуць быць нацыянальныя традыцыі і звычаі, мадэлі штодзённых паводзін, рысы нацыянальнага характару, асаблівасці анатоміі, фізічных рухаў, паходкі, маўлення і інш.;
- 2) якія моўныя адзінкі – словы, фразеалагізмы, сінтаксічныя канструкцыі – можна інтэрпрэтаваць як сродкі абазначэння стэрэатыпаў. Імі могуць быць:
  - словы тыпу *лабус, жyd, маскаль, чукча, чурка і інш.*,
  - словы з пераносным значэннем, утвораныя ад этнонімаў або назваў краін і мацерыкоў: *азіят у значэнні 'некультурны, грубы чалавек', негр у значэнні 'чалавек, які амаль задарма працуе на каго-небудзь'*;
  - атрыбутыўныя словазлучэнні, дзе азначэнне – прыметнік, утвораны ад этноніма, а азначаемае – назва якой-небудзь уласцівасці чалавека: *нямецкая дакладнасць, беларуская цяроплівасць*;
  - параўнальныя звароты, дзе першы кампанент параўнання – назва ўласцівасці, другі кампанент – аб'ект параўнання, выражаны этнонімам: *хітры, як цыган, дзелавіты, як амерыканец*;
  - фразеалагізмы: *пайсці па-англійску* (у значэнні 'пайсці не развітаўшыся'), *кітайская сцяна, цыганскае сонца*;
  - прыказкі і прымаўкі, якія ўключаюць этнонімы і ў мастацкай форме ўказваюць на якія-небудзь уласцівасці прадстаўнікоў адпаведнага этнасу: *як шанце, то і жyd танцуе, кожны цыган сваю кабылу хваліць*;
  - сказы з супраціўным значэннем тыпу: *Алесь – беларус, але па натуре задзірысты і ваяўнічы (значыць: беларусы – спакойныя, мірныя людзі), муж сястры хоць і рускі, але не п'е (значыць: рускія п'юць)*, а таксама сказы з прычынна-выніковымі адносінамі: *Я люблю Беларусь, таму што там жывуць спагадлівыя і гасцінныя людзі* [11, с. 452–453].

Пры фарміраванні стэрэатыпаў у свядомасці чалавека, іх замацаванні ў якасці ўстойлівых сігналаў, характарыстык важная роля адводзіцца канатацыйнаму кампаненту. Напрыклад,

стандартная асацыяцыя пра той ці іншы этнас суправаджаецца эмацыянальна-экспрэсіўным і ацэначным фонам, у выніку чаго тое ці іншае слова атрымлівае статус стэрэатыпа, за ім замацоўваецца пастаянны сэнс, яно рэгулярна паўтараецца ў адпаведнай сітуацыі, узнаўляецца ў свядомасці чалавека як гатовая лексічная адзінка з канатацыйнай афарбоўкай. Характэрнымі ў гэтым плане з'яўляюцца этнонімы *немец, яўрэй, татарын, чукча* і т. п., мянушкі тыпу *бульбаш* – пра беларусаў, *пшэк* – палякаў, *хахал* – украінцаў, *аўсаеды* – англічан, *макароннікі* – італьянцаў і інш., якія ў лаканічнай форме ўтрымліваюць у сваіх значэннях ацэнку ўласцівасцей тыповага прадстаўніка адпаведнага этнасу. Ааналіз семантычнага патэнцыялу этнонімаў у многім дазваляе выявіць сутнасць этнічных стэрэатыпаў. І.М. Кабозева адзначае, што «задача выяўлення стэрэатыпаў нацыянальных характараў можа быць зведзена да задачы выяўлення канатацый у этнонімаў (*венер, якут* і т. п.), дакладней, такіх іх неістотных семантычных прыкмет, якія нясуць інфармацыю пра рысы характару» [12, с. 185].

З вышэйсказанага вынікае, што лінгвістычнымі паказчыкамі стэрэатыпа з'яўляюцца:

- 1) паўтаральнасць характарыстыкі прадмета ў розных выказваннях, што можна даследаваць статыстычна, а таксама замацаванне гэтай характарыстыкі ў мове, а іменна ў значэннях слоў, пра што мы можам меркаваць на падставе аналізу дэрыватаў, метафар, фразеалагізмаў, прыказак і прымавак, а таксама сінтаксічных канструкцый;
- 2) наяўнасць разнастайных канатацый, на падставе чаго стэрэатып трактуецца як некаторае прырашчэнне значэння, наяўнасць дадатковага комплексу яго істотных рыс.

У сучаснай лінгвістыцы паняцце стэрэатып з'яўляецца аб'ектам даследавання найперш такіх яе адгалінаванняў, як кагнітыўная лінгвістыка і этналінгвістыка. Зыходзячы з пазіцыі гэтых навук, тэрмін стэрэатып адносіцца да зместавага боку мовы і культуры, г. зн. разумеецца як ментальны стэрэатып, які карэлюе з «наіўнай карцінай свету». Моўная карціна свету і моўны стэрэатып у працах кагнітывістаў і этналінгвістаў суадносяцца як частка і цэлае, пры гэтым моўны стэрэатып разумеецца як меркаванне ці некалькі меркаванняў, якія адносяцца да пэўнага аб'екта пазамоўнага свету, як «суб'ектыўна дэтэрмінаванае ўяўленне аб прадмеце, якое ахоплівае як апісальныя, так і ацэначныя прыкметы, а таксама з'яўляецца вынікам інтэрпрэтацыі рэчаіснасці ў межах сацыяльных пазнаваўчых мадэлей» [10, с. 189]. Гэтае разуменне стэрэатыпа прымае пад увагу аднолькава і семантычны

аспект, і фармальны, яно не супрацьпастаўляе моўныя стэрэатыпы ментальным, хутчэй, наадварот, аб'ядноўвае іх. Мы можам вывучаць стэрэатып як устойлівае (узнаўляльнае па памяці) спалучэнне семантычных і / або фармальных прыкмет, бо стэрэатыпізацыя ахоплівае семантычную (у першую чаргу) і фармальную плоскасць мовы.

Такім чынам, стэрэатып – міждысцыплінарнае паняцце, якое мае даволі разгалінаваную класіфікацыю і вывучаецца кожным прадстаўніком навукі ў залежнасці ад тых уласцівасцей, якія заўважаюцца з пазіцыі сваёй галіны даследавання. Міждысцыплінарнасць гэтай з'явы спараджае пэўнае змешванне паняццяў стэрэатып і канцэпт, што не спрыяе тэрміналагічнай упарадкаванасці, перашкаджае дакладна акрэсліць аб'ект даследавання, таму ў лінгвістыцы на сённяшні дзень выпрацаваны тэрэатычныя асновы іх размежавання. Лінгвістычная тэорыя стэрэатыпа заснавана на выкарыстанні фармальнага і семантычнага падыходаў даследавання, пры гэтым акрэслены экстралінгвістычныя і ўласналінгвістычныя паказчыкі стэрэатыпізацыі: нацыянальныя традыцыі, звычаі, рысы нацыянальнага характару, а таксама моўныя адзінкі – словы, фразеалагізмы, сінтаксічныя канструкцыі і г. д., якія ўтрымліваюць разнастайную канатацыйную афарбоўку. Стэрэатыпізацыя – гэта глыбінны працэс, у форме якога чалавек здзяйсняе структурыраванне свету ў мысленні і адначасова яго вербалізацыю.

ЛІТАРАТУРА

1. Quasthoff, U. Soziales Vorurteil und Kommunikation. Eine sprachwissenschaftliche Analyse des Stereotypes / U. Quasthoff. – Frankfurt am Main, 1973.
2. Прохоров, Ю.Е. Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев / Ю.Е. Прохоров. – 3-е изд., стереотип. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 224 с.
3. Рыжков, В.А. Особенности стереотипизации, необходимо сопровождающей социализацию индивида в рамках определенной национально-культурной общности / В.А. Рыжков // Языковое сознание: стереотипы и творчество / В.А. Рыжков. – М., 1988. – С. 4–16.

4. Красных, В.В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология: Курс лекций / В.В. Красных. – М.: Гнозис, 2002. – 284 с.
5. Потапова, О.В. Языковые этнические стереотипы и их представление в белорусской, русской и польской лексикографии XIX века: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / О.В. Потапова. – Минск, 2005. – 152 л.
6. Маслова, В.А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие / В.А. Маслова. – Минск: ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
7. Исина, Г.И. Стереотипы и национальная языковая картина мира: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19 / Г.И. Исина; Карагандинский гос. ун-т им. Е.А. Букетова. – Алматы, 2008. – 50 с.
8. Балаш, Т.В. Лингвоконцептуальный анализ художественного текста / Т.В. Балаш. – Минск: БГПУ, 2005. – 113 с.
9. Третьякова, Т.П. Английские речевые стереотипы: функционально-семантический аспект / Т.П. Третьякова. – СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 1995. – 128 с.
10. Бартоминский, Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике: [пер. с польского] / Е. Бартоминский. – М.: Индрик, 2005. – 528 с.
11. Крысин, Л.П. Этностереотипы в современном языковом сознании: к постановке проблемы / Л.П. Крысин // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности: коллективная моногр. / отв. ред. Н.А. Купина и М.Б. Хомяков. – М.: ОЛМА ПРЕСС, 2005. – С. 450–455.
12. Кобозева, И.М. Конкретный пример лексико-семантического эксперимента: выявление стереотипов национальных характеров через анализ коннотаций этнонимов / И.М. Кобозева // Лингвистическая семантика / И.М. Кобозева. – 3-е изд., стереотип. – М.: КомКнига, 2007. – С. 185–197.

SUMMARY

Stereotype is an interdisciplinary conception which has rather branched classification. Interdisciplinarity of this phenomenon arouses certain mixing of apprehensions of stereotype and concept therefore for today in linguistics theoretical principles of their sharing are worked out. Linguistic theory of stereotype is based on use of formalistic and semantic accesses to research and for all that extra-linguistic and proper linguistic factors of stereo typification are outlined: national traditions, customs, character features along with units of language – words, units of phraseology, syntactic constructs, etc which contain multifaceted connotative coloring.

Паступіў у рэдакцыю 30.03.2012 г.

УДК 81'42

А.И. Исмаилов

Бакинский славянский университет, Азербайджан

СИСТЕМНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ТЕКСТА

Исследования в области теории текста приобретают в последнее время все больший размах благодаря не только возросшему интересу лингвистов к прагмати-

ческим и когнитивным парадигмам в системе языка-речи, но и в связи с интенсификацией изучения вопросов системных исследований, которые с середины XX столетия нашли ши-